

Sakk-függő

Perge Mikitől (a) GNU Chessig

Mintha egy (öreg)embernek lehetne olyan életrajza is, amelyet mint partizánokét a vörös fonál, úgy kötnek össze a bábuk. Az előbbit húzni, az utóbbiakkal ugrálni – a számvetés dolgában végül egyre megy. Taktikák és praktikák, támadások és ellentámadások, cselek és ellencselek, rajtaütések és rajtavesztések, a győzelem büszkesége és a vereség szégyene – a harcok módszerei és következményei hasonlatosak, vívják bár zöld erdőben vagy fekete-fehér mezőben őket.

A sakk játékához a front képzetét társítani meglepő talán, ám a jungi ősképek helyett azok a történelminek is tartható körülmények vonhatók felelősségre érte, amelyek között a harminckét figurával s a nekik helyet, mozgásteret adó titokzatos táblával ez a mai öregember annak idején, 1957 tavaszán vagy nyarán először találkozott. Meglehet, ha nincs 56, ha nincs forradalom, leverve, az első lépések megtételére nem is kerül sor, mert nincs készlet s nincs alkalom sem a megszerzésére. Szülőfalumban, Bükkaranyoson akkor is hiányoztak, azóta is hiányoznak, és biztosan holnap is hiányozni fognak bizonyos boltok, üzletek – a fodrászattól a cukrászatig és tovább –, egy sportszer- vagy játékbolt létezése pedig egyenesen csodaszamba ment volna. Egyszóval, nem voltak üzletek, üzletelés azonban igen. A jó nép seftelésnek hívta-e vagy csepcselésnek, ki emlékszik már. A lényeg, hogy 56 novembere után ennek is vége szakadt: az addig megbízható üzletfelet, az elsősorban sílécek, (sport)bakancsok, csizmák és csak harmad- vagy negyedsorban sakk-készletek kínálóit elsodorta tőlünk a sors. Távozniuk kellett, legalábbis a falunk határából, bár nem messzire, partnereiket más körzetek közelében keresni – mivelhogy (a korabeli falusi szóhasználat szerint) „orosz katonák” voltak a háború- és istenadták, a „szovjet laktanyából”. Mielőtt – el sem búcsúzva, noha korábban a (Szent) László-napi búcsúbálba is be-bejöttek, zenélni, mulatni – „ideiglenes” és új szolgálati helyükre vonultatták volna őket, adták, ajánlották, amit a rovacns nemigen kért számon rajtuk vagy ami fölösleges a kezük ügyébe akadt. Így azt a sakkot, amelyik ötödik osztályos cimborámé, Perge Mikié lett – alighanem az édesapja vette meg vagy kapta cserébe valamiért. Ő, erdész lévén szinte nap mint nap közelébe kellett hogy kerüljön (már amekkora távolságra a tiltó táblák engedték) a Bükk sűrűjében rejtőző laktanyák (a Miskolc felé vezető országút baloldalán orosz, a jobboldalán magyar) drótkerítéséhez és persze az ezeken lyukat vágó katonákhoz. Miki tanított meg játszani, az első partikat ott szerencsétlenkedtük el náluk az udvar betonján, egy szerszámos kamra- vagy garázsféle előtt (benn is lett volna hely – a faluban senkinek sem volt autója; igaz, villany sem volt, a szocializmus nagyobb dicsőségére, egészen 1963-ig).

Bármennyire is rabul ejtett azonban a játék – nyilván azért is, mert egy-két nap múlva már több partit nyertem, mint vesztettem –, rabjává lenni, hiába szerettem volna, nem lehetett. Legalábbis hosszú-hosszú ideig, mondhatni

munkába állásomig nem. Otthon, a szülői környezetben egyszerű oka volt, miért: mert inkább jó szóval oktatott, semmint játszani engedett volna. Hatodikos-hetedikes kortól kezdve az iskolai szünetekben télen ház körüli munkák, a favágástól (vagy aprítástól, az Édesapám fűrészelte hasábok felvágásától) az állatok (tehenek, malacok, néha nyulunk is volt) etetéséig-itatásáig, morzsolás, szalmahúzás, szecskavágás, ez, az. Nyaranta, nagyobbacska, forgatás, gyűjtés, kapálás (szőlő, kerti zöldségek, kukorica), utóbbi már nap-számban is (Nénnye, nagynéném hány-szor segített „kivinni a sort!”), és szántás, az ekét nem a szekéren víve (mert nem bírtam felrakni rá), hanem ekelovon húzva, „csuriszkolva” a felvégen. Máskor a két tehénnel irány az erdő, hajtsam egyenesen oda őket, hogy jól lakjanak, kötötték a lelkekre otthon. Útközben a legelőn (aminek különös neve volt: Vögytető) se álljak meg velük – pedig de sokszor szerettem volna, nem az állatok miatt, hanem mert legeltetés közben ott fociztak a cimboráim. A labda helyett maradt a könyv, gól helyett szarvasbogarak egymásnak akaszzkodása, a rókaljuk körüli kíváncsiszkodás izgalma – a sakkra (utólagos okoskodás ez) mégis hasonlított valami: annak kiszámítása, hogy hol fognak az erdőből kibukkanni a tehenek. Nem kellett lépésről lépésre velük tartani, figyelni rájuk – meg lehetett várni őket kinn a szántó földnél, s ott olvasgatni. Ha valamelyikük „kúpász” volt, vagyis szeretett a tilosba járni, a friss kukoricára vágyva hamarabb ért ki a bozótosból – könnyen ki lehetett ismerni a természetüket. A szokásaikat – mint a sakkpartnerekét.

Később, egészen egyetemista koromig a nyári szünet: kapálás, aratás – ketten Édesanyámmal, Ő a marokszedő -, aztán hordás – Édesanyám adogatja a fel nekem a ’kivéket”, hogy hány kereszt fér a szekérré, függ a kivek vastagságától is, és hogy a tehenek mennyit bírnak a dombon-hegyen haza. Cséplés, gyerekként törekkaparás, kamaszként, ifjúként zsákolás vagy szalmakazal-rakás sosem, hanem mindig „kivehányás”. Még frissen, kivek dobálása lefelé a dobhoz, a kivevágó asszonyhoz s az etetőhöz, utóbb, ahogy apad a kazal, fogy az asztag, már fáradtan, felfelé emelgetésük, kézre adásuk. Más-kor kaszálás, réten még csak-csak, de a keskeny szőlőben, ahol egy igazi rendet sem lehet vágni, ráadásul vigyázni kell, nehogy elkaszálja az ember – ember? – a haragos szomszéd, egyébként nagybáty szénáját, sarjút. Játék? Már gombfoci se, mint iskolás koromban, otthon, egyedül az „eresz alatt”, ami máshol hasonlítana a verandára, ha be lenne üvegezve. Szombatonként, vasárnaponként néha pingpong, s néha – már nem Perge Mikivel, hanem a nálam idősebb Horváth Pistával, aztán az ezredvég körül polgármesterré választott Székely Bélával – Bélussal -, a költő Székely Dezső öccsével sakk is. Egyszer-kétszer úgy szervezik a községi bajnokságot – hatan-heten ha indulunk -, hogy a szünidőre essék, nem tartva attól, hogy esetleg – s tényleg – megnyerem egyiket-másikat. Jobb lenne, persze, többet, többször játszani. A paraszti munka azonban magához köt: téesz nincs, Édesapám nagybeteg, Édesanyám alig várja, hogy valaki segítségére legyen. Hogy a szünidő nemcsak munkából állhat (egy hónapra az állami gazdasághoz is „el kell szegődni”, almát szedni s teherautón hordani a nyéki vasútállomásra, mert kell a pénz), hogy a semmittevés is beleférne, az olvasás, a kirándulás, a játék, en-

nek lehetősége kiváltképp olyan alkalmakkor dereng fel, amikor meglepni akarván, össze nem beszélve felkeresnek évfolyam-, illetve kollégiumi szobatársaim. Móricz Miki, Miskolcra, Cs. Varga Pisti Nyékládházáról, feleségével, Stogival együtt, aki odavaló. Felkeresnek, de nem találnak otthon – épp annak a szőlőnek, a Varnyasnak az alján kaszálok, amelyik a nyéki hegyen átjövő épp (gyalog)útba esik Pistáéknak. Látogatóim alig maradnak, bár arra még futná az időnkéből, hogy fölelevenítsük kollégiumi – könyvből tanult – tréfánkat, amikor is Miklós fogadott valakivel, talán a később belügyes tartótiszté avansált Pigay Imrével, a nála jobb sakkozóval, hogy nyer ellene. A tanulószobában az egyik asztalnál ők ültek le, a másiknál Papp Jancsival mi, nem kellett egyebet tenniük, mint lesniük a szomszéd táblát, és Jancsinak mindig azt lépnie, amit Pigay húzott, Mikinek pedig, amit én. A végén, persze, a fogadást elvesztőnek elárultuk a tükörjátszmák titkát – a tét nemigen volt más, mint visszavágás lehetősége az az idő tájt megismert s azóta már elfeledett kártyában, az éjszakákba nyúlóan űzött lórumban.

Akkorra én már, persze, letöltöttem a tizenegy hónapos katonai szolgálati időmet, Papp Jancsival együtt Kiskőrösön, a tüzéreknél, ahol volt elég „gyakorló tér”, ám ki tudja, miért, egyik sem a sakkozásra volt kijelölve. Terepgyakorlat amúgy volt épp elég: a nehezebbek rohampályára, drótháló alatt kúszásra, téglafalra mászásra, árokugrásra szolgáltak, de a könnyebbek is lövegtolásra, nem pedig parasztok, futók tologatására. A sakk, ha szóba került, sajgó emléket idézett: a szintén előfelvételis Vilimi Lacival kiderítettük, honnan ismerhetjük egymást – hát onnan, hogy ő volt az, aki Kazincbarcikán a középiskolás megyei csapatbajnokságon jól elpáhol, pedig tekintettel lehetett volna arra, hogy a matyó főváros, Mezőkövesd gimnáziumának első táblájához a megyei matematikai szakfelügyelő, máskülönben osztályfőnököm, Hancsók Kálmán ültetett. Így múlt el, ha nem is a világ dicsősége, de az enyém – azé a (termetre is) kiskamaszé, aki koré korábban, alig hogy (összecsavart pokróccal) a „nagyok” kollégistává avatták-ütötték, tucatnyian gyűltek, csodálkozva, hogy nyeresre áll a verhetetlen házi bajnok (jól emlékszem, hogy Velenyák Jánosnak hívták?) ellen. Azt a partit *is* elizgultam, elvesztettem végül – az első jutalomkönyv bejegyzése szerint második koromban második lettem a kollégiumi versenyen.

Az egyetemi kollégiumi bajnokságok közül csak egynek az emléke dereng fel, nyilván, mert szégyenféle tapad hozzá: igazából restellenem illett volna, hogy győztem. Partnerem, druszám, Kovács Béla ugyanis végig sokkal jobban állt, csak hát az idő, az idő... – túllépte, holott tisztelőnye is volt talán. Azzal csillapítottam enyhe – díj, jutalom nem korbácsolta – lelkiismeret-furdalásom, hogy snellben szokatlan dolog partit föladni. Szimultánban már igen: így tett az élő pontszámot tekintve életem legrangosabb ellenfele, a nemzetközi nagymester Bárczay László is, aki az egyetem díszudvarán talán túl könnyedén lépettet az ötven jelentkező asztala körül, nem különben fenn a táblán. Rá egykét évre a másik nemzetközi nagymester, Adorján András már nem volt annyira elnéző: vele remire futotta.

Sűrű vereségekre és igen ritka győzelmekre viszont Filep Tibor mesterrel, aki Portisch Lajossal indult, és bizonyára megszerzi a nagymesteri címet is, ha nem a pedagógusi hivatást választja. Debrecen első számú sakkozójának

számított, a városi csapat első táblása volt akkor is, amikor a tanári pályát elhagyva a *Hajdú-bibari Napló* kulturális rovatához került – újoncként, én pedig elmenőben voltam onnan, az *Alföld* olvasószervezői székére pályázva. Filep „elvtárs” – azóta is így szólítom – általában nehezen állt kötélnek, azaz ült le velem, a pancserrel játszani, ám ha igen, ontotta az innen-onnan, zömmel Pákozdy Ferencről, a „Vásárhelyi” előnevű költőtől, az egyetemi könyvtár munkatársától hallott tréfás mondásokat, szófordulatokat. Az efféléket: „az ember gyalogfórral vidám terveket forral”, „egyszer élünk, egyszer lépünk, egy parasztot lecserélünk”, „Egalité Fülöp mondotta egy reggel, miért jössz rám ilyen egyesült sereggel”. Vagy: „megnyitotta nékem oldalát”. Az ellenkező oldalra sáncolt gyalogokat pedig ezzel a csatakiáltással indította előre: „Mi lesz, hogyha Dózsa György kósza népe rettenetes nagy dühvel özönöl?”. Ha döntő anyagi előnybe került vagy ha az ellenfél matt előtt állt, ugyancsak kérdés röppent fel, a Shakespeare szonettjeit fordító Feri bácsihoz illő: „imádkoztál ma, Desdemona?”.

Néha-néha találkozáskor, Tibor költőkhöz fűződő sakkos történeteket emleget fel, holott nyugdíjas korában finomabban szólva a politikai rendőrség, durvábban a besúgók, ügynökök „működését” kezdte tanulmányozni, s két pótolhatatlan kötetet közzé is tett debreceni, illetve hajdú-bihari ténykedéseikről. Az egyik (nem belügyes) történetnek Niklai Ádám a hőse, a szeretni és szálni való költő, akiről halála után derült ki, hogy eredeti neve Zech-Colbert volt, s hogy ifjú korában feltehetően épp a származása miatt hánódott ide-oda, főleg Borsod megyében, az ötvenes években dolgozott például cséplőgép-ellenőrként – ő árulta el – a szülőfalumban is. Nos, Ádám, esendő lélek sűrűn járt az újság szerkesztőségébe, volt idő, hogy ő válogatta ki a szombati kulturális mellékletek (akkor még voltak ilyenek!) verseit. A mozgásán látszott, mi cél vezeti. Ha verset hozott, hajlott háttal bár, de egyenesen jött. Támolygott, ha honoráriumért jött (volna) – tudni lehetett, mire kellene a pénz. Tiborral ebéd előtt a belső szobában, a nyelvtanfolyamon távol tanuló Bakó Endre helyén ültünk le ütni egyet (kettőt, hármat – ha hamar kikaptam), amikor Ádám valamitől holt-sápadtan ránk nyitott, s akadozó nyelvvél kérdezte, ki a rovatvezető. Ez a parti dönti el – feleltem, állítólag, s a válasz annyira megnyugtathatta, hogy egy fotelba süppedve hamarosan békés álomba is szenderült. Mire az ebédre visszaértünk, a főszerkesztő már intézkedett: a művelődési központból, ami a munkahelye volt, jöjjön valaki Ádámért.

A másik történet Szalai Csabához, a szintén több kötetes poétához fűződik. Őt a hetvenes évek legeslegelején ismertem meg, Balmazújvároson, ahol lakott, s ahol olvasótáborot szervezett, az egyik csoport vezetőjének például Nagy Gáspárt kérve föl. Hogy Csaba mennyire lelkes sakkozó, először a Keleti-főcsatorna partján volt alkalmam megtapasztalni: a délelőtti műelemzéseket ott tartottuk, és mielőtt visszamentünk volna a községbe (az idő tájt Újváros volt a legnagyobb magyar falu), ajánlotta, ebéd előtt játsszunk egy gyors meccset. Szó, mi szó, a csoportbeli gyerekek nélkülünk mentek ebédelni, mert hiába sürgettem Csabát, nem lépett a jóistennek se, csak gondolkodott, gondolkodott, feladni, befejezni pedig nem engedte a játszmat. Évekkel később, amikor Csaba már a *Napló* gazdaságpolitikai újságírója volt, valami hasonlóan volt

részem: a *Naplónál* kezdett s az *Alföldben* hajnalig folytatott küzdelem során alig váltottunk egynéhány partit, az idő jó része Csaba gondolkodásával telt el (sakkóra nem volt) – a valami okból gyarló emlékezetem szerint. A felelős megnevezése nemcsak hosszú évek múltán könnyű, az volt már másnap is. Amikor Tibor a végkifejlet iránt érdeklődött, vagyis azt a nehéz kérdést tette föl, hogy ki nyert, Csaba állítólag így felelt: „Azt nem tudom. Arra viszont emlékszem, hogy Béla megitta a potya bort, miközben mindig szidta, hogy vacak!” Egy demizson bor, akár három, akár öt liter volt, ifjú kettőnknek meg sem kottyanhatót volna hat-hét óra alatt, s ha mégis megkottyant, ezért biztosan nem a boros gazdát lehetett volna hibáztatni, hanem az én türelmetlen természetemet, amelyik nem bírta elviselni, ha valaki óra nélkül játszva – szaknyelven szólva – nálamnál aránytalanul több időt használ fel egy-egy lépés megtételére. A kortárs tanú, alias Filep mester elvtárs szerint Csabát még azzal is idegesítettem, ha hozzáértem egy-egy figurához, s ő emelt, szigorú hangon megszólalt, hogy „Béci, fogott!”, én nem szégyelltem egy másik bábbal lépni.

Az *Alföld*hez kerülve a Filep mesterrel vívott egyoldalú küzdelemről már le kellett mondanom, nem ám arról a húsz-huszonöt üveg sörről, amit a nyert partik arányában ajánlott fel Tibor – fogadásból, természetesen -, és amit évekkel később be is hajtottam rajta. A folyóirat szerkesztőségében is előelőkerült néhány üveg sör, a konyakot hígítandó, ha a főszerkesztőnek, Kovács Kálmánnak kedve támadt játszani. Partnere legtöbbször Györffy István volt, az egyetem bölcsészka dékáni hivatalának vezetője, ő Kálmán lemondását, 1978-at követően is gyakori vendégünk lett. Sőt, a leggyakoribb talán, Aczél Gézának, a helyembe lépő új olvasószerkesztőnek köszönhetően, aki korábban a magyar intézet könyvtárosaként jó barátságba került vele. A németek által Sörfinek, mások által Pista bácsinak hívott partnerhez felemás módon viszonyultam. Gyakorló egyetemistaként a felesége, Zsuzsa néni volt a vezető tanárunk, aranyos, kedves és okos asszony, aki korai halálakor magával vitte a titkát: Ő, akit (mint a kilencvenes években kiderült) a szüleivel s a húgával együtt gonoszul meghurcoltak, az otthonukból elűzve kitelepítettek Rákosi banditái, miért nem lett a rendszer (a szocializmus) esküdt ellensége. A titok nyitja, talán, a férje múltjában s jelenében rejlett: több barátom intett, hogy ne nagyon haverkodjak „Györffy”-vel, mert besúgó, s mit ad Isten, évekkel a halála után valóban nyilvánosságot kapott a tény, hogy – nem ügynök, nem titkos megbízott volt, hanem rosszabb annál, tartótiszt. Talán ezt a múltját szenvedte meg s vezekelte le azzal, hogy már özvegyen, egy agyvérzés után elvesztette a beszélő képességét. Ha néha bejött még a szerkesztőségbe vagy ha mi mentünk el Gézával a lakására, már csak motyogott, érthetetlenül. És sírt. De sakkozott.

Az *Alföld* nagyobb szobája, ahol a főszerkesztő, Juhász Béla íróasztala és a helyetteséé, azaz az enyém volt, az Aczél Gézával – nemegyszer órákon át – vívott sakkcsaták színhelye lett. Munkaidőben. Persze. Amit nekünk, teljes állású „dolgozóknak” sosem tett szövé a félállású, az egyetemi órairól bejövő „főnökünk”, igen ritkán maga is vállalván egy-egy partit. Főleg Ratkó Jóskával, aki Nagykállóból, ahol könyvtárigazgató volt, át-átrándult Debrecenbe, népes és ifjú hódolói körébe. Ha Ószabó István, Dusa Lajos, G. Nagy Ilián, Magyar Jó-

zsef kíséretével érkezett hozzánk, akkor tudtuk, a fiúknak nincs türelmük kibicelni, s ezért meg talán azért is, mert nem tartoztak a folyóirat futtatott ifjai közé, hamarosan tovább mennek. Egyébként Jóskánál türelmetlenebb, idegeesebb játékos nemigen ismertem: ha már biztos vesztesre állt, felborította a táblát, lesöpörte a bábukat. Had- és magaviseléséhez tartozott, hogy ilyenkor is „pancsernek” nevezett bennünket ez a máskülönben áldott jó lélek, aki egyszer, amikor Görömbei Andrásékkal együtt családostól Gergelyugornyán nyaraltunk a művészeti alap emeletes faházában, hajnalban nyitott ránk, hogy előbb elvigyen gombászni bennünket, utána pedig sakkozzunk. Andrásnak vagy ahogy közelebbi ismerősei, barátai hívják, Andornak az is sűrűn fölemlegetett élménye-emléke maradt, amit náluk, a természetesen tréfásan Poroszlai úti kocsmának nevezett lakásukon műveltem, azaz – megosztandó a lelkiismeret terheit – műveltünk Láng Gusztival. Hogy Guszti átutazóban, Szatmárnémetiből hazafelé tartva toppant-e be hozzájuk, vagy Debrecenben tartott előadást s a vendégszeretetéről híres Görömbei házaspár meghívta magukhoz, szinte mindegy is az előadandó szempontjából. Abból, hogy egy éjszakára így is, úgy is szállóvendégük lett. Bár nem biztos, hogy illik ide a szó, hiszen nem megszállt náluk, hanem – megült. Alig öt percre lakván tőlük, áthívtak beszélgetni, borozgatni, ám amikor kiderült, a mókásan Kántor Lajos „ikertestvérének” nevezett Láng Gusztáv NB/I-es sakkozó, igen magas pontszámmal, akkor Andorék, hogy kipróbálják az erőmet, saktudományomat, előkerítették a sakk-készletüket, és attól kezdve nem volt beszélgetés, borozgatás se nagyon. Este úgy kilenc óra tájban láttunk neki s hajnali háromig toltuk-nyomtuk – természetes, hogy háziasszony, Kata hamar ránk unt, és nyilván így volt velünk a sakkozni kevésbé szerető s tudó Andor is, aki azonban merő udvariasságból végigasszisztálta hosszú partijainkat, gigászi küzdelmünket – vigasztalhatott, hogy alul maradtam (3:2-re talán).

Ekkorra pedig már én is igazolt versenyző voltam: nyomdász barátaink, Bobák Sanyi unszolására megalapították a Betű SE-t, amelynek a gerincét ők alkották, mi Aczél Gézával voltunk a sajtósok, lapkiadósok. A megyei bajnokságban kezdtük (alacsonyabb szint talán nem is volt), eleinte én voltam az első táblás, majd huzamos formahanyatlásomat követően Géza került (itt is) a helyemre, s aratott sorozatos győzelmeket. Szívósságát, lélektani hadviseléssel felérő türelmét azzal a mondókatöredékkal tudnám jellemezni, amit Győrffy dudorászott a „Számтан, mértан, fizika, kis аngyalom,/ X. Y. tanítja, kis аngyalom” dallamára (eredetileg az X. Y. helyett nyilván a tanár nevét mondták), amikor Géza, mondjuk, tiszthátránya, biztos veresége ellenére sem volt hajlandó új partit kezdeni. „Majd csak megüt a guta, majd csak megüt a guta” (tudniillik míg fel nem adod) – ezt dudorászva többen biztathatták volna magukat a megyei bajnokságban is, Gézával szemben ülve. Vele esett meg, talán Józsán, talán Kabán, de mindegy is hol, hogy ellenfelét kezdéskor az óra beállítása s a játszmalap kitöltése helyett más teendők foglalkoztatták: „Nem iszunk előtte egyet, b...d meg?”, fordult keresetlen szavakkal feléje, s hát a büfé felé. Ha egy kupica feles volt is az ajánlat, s ha a cechen osztoztak is (nyolcvan forint volt a meccspénzünk), majdnem biztos, hogy a ponton nem osztoztak – a Betű SE megnyerte a bajnokságot. S ahogy az lenni szokott, felsőbb osztályba (NB/II-be?) kerülve már

kicsérélődött a csapat, új játékosokat igazoltak (akik, persze, Debrecenben jól ismert „veteránok” voltak), hetente két edzést is tartottak – ahogy József Attila a párttól, úgy maradtam el én tőlük, koptam és koptattam le magam. Egyszer-kétszer még összeállt a régi gárda, például sajtónapi (János-napi?) országos ünnepekre, vetélkedőkre – így szembesülhettem egyszer Papp Márió költő fölényes sakktudásával (azaz kikaptam tőle – is). Ugyancsak a sajtóhoz kötődik, a balatonszéplaki újságíró-üdülőhöz egy, az eredményt tekintve ellentétes, azaz győzelemmel végződő házi bajnokság: itt a fölött a Bochkor Jenő fölött diadalmaskodtam, akivel szemben előtte, mintegy a versenyre készülve majdhogynem sorozatosan vesztettem. A váratlan győzelem azonban nem emiatt maradt meg az emlékezetemben, s nem is a partnerem ma celebként elhíresült Gábor fia miatt, hanem mert egy családtörténet titkaiba avatódtam be. A homályba borult részletek helyett annyit: megkért Bochkor Jenő, hogy nézzek utána, mi lett Nagykerékiben azzal a famíliával, akikhez Rákosi idején kitelepítették őket (vagy akiknél a háború közepette?, vagy a kitelepítéstől tartva egy időre meghúzták magukat?). A tanácsolóján (Bocskay István falujában, ahol várat épített, s ahol a Báthoryak is laktak), készségesen válaszoltak a kérdéseimre – hogy „megbízom”, sakkpartnerem elégedett volt-e válaszal, nem őrzik leveleim.

Az ütközetek sora immár legalább két évtized óta a Balaton déli partja után az északihoz köt, jelesül Szigligethez, ezen belül az alkotóházhoz. Hogy még ezen belül a társalgóhoz, könyvtárszobához vagy a volt elnöki szobák erkélyéhez – az idők során változott. Változott, vagyis szűkült a tér. Annyira, hogy ma már, úgy tíz éve az unokával, illetve az unokákkal nyaralva partnert se igen talállok.

Más mezőkön lépdél Domokos Mátyás, akivel úgy vágunk neki a csatáinknak, hogy kijelentette, csak órával szeret játszani s csak tíz perces partikat – nem szeret már hosszasan gondolkodni, mondta ő, akiről Filep Tibor regélte, épp akkora tehetségként indult, mint Portisch (vagy ő). Matyi szisszenéseit, ha más kellett vagy szeretett volna lépni, ma is hallom, s látom, ahogy összecsapja a tenyerét mintegy az általa mondott szellemes, (politikailag) sikamlós történetek csattanójaként. Mindig úgy gondolok rá s mindig úgy gondolom, hogy igazából a sakk miatt fogadott a bizalmába, barátságába, s hogy a Nap kiadó általa szerkesztett sorozataiban ezért bízott meg három kötet összeállításával is, a *Sarkadi Imre emlékezete* mellett az *In memoriam Móricz Zsigmond*, illetve *In memoriam Tóth Árpád* címűekével. Az is megtisztelő volt és maradt számomra, hogy a *Külön sors – külön irodalom* című esszékötetemnek nemcsak a szerkesztését vállalta, hanem a Magyarok Világszövetségében a bemutatását is.

Aki szintén az égi mezőkön barangol már, s aki szintén nagy mesélő volt, Balázs József valamelyik kötetébe – talán *Az eltévedt tankba* – azt írta be dedikáció gyanánt, hogy kedveli a Caro-Kann-védelmet (avagy megnyitást). Ezzel, persze, csak a kölcsönös élcelődéseinket és lódtításainkat folytatta. Az afféléket, hogy bezzeg itt és itt a nimzóindiai védelmet másképp kéne felépíteni, vagy tán nem kellett volna eltérni a Réthy-megnyitástól – mondtuk, mondtuk, de egyikünk se igen tudta, mit beszél. Illetve, hogy pontosan beszél-e, erről

vagy arról a megnyitásról, védelemről az elmélet nem mást állít vagy javasol-e. Jóskát – többször mondta – nem a sakk vonzotta, hogy abban a turnusban nyaraljanak, amiben mi is voltunk. A gyerekének, Kata lányának talált jó társaságot Görömbeiek nagyobbik lányaiban, Rékában és Zsófiában, Vathy Zsuzsa és Lázár Ervin gyerekeiben, Zsigában és Fruzsiban, és hát a mi Katinkban és Balázsunkban. Oly annyira szeretett Szigligeten lenni, hogy bár nagybeteg volt, hetente kétszer kellett Pestre dialízisre járnia, mégsem panaszkodott sosem az órákon át döcögő vonatra, az utazás fáradalmaira. Kirándulni is velünk kirándult, addig jött, míg bírta szuflával, aztán ontotta a történeteit – például arról az indiai útjáról, ahol filmesként vett részt Mészáros Mártával, a nagykövet pedig (vagy „csak” a kulturális attasé?) Csák Gyula volt. Vagy a városmajori park pénzre játszó sakkozóirol regélt, hozzájuk kibicelni „járt le”, s közülük nem egyről tudta (mert nyilván szóba elegyedtek), hogy rá van szorulva a csekélyke győzelmi pénzre is.

Csekélyke pénz? Monoszlói Dezső maga mesélte, amikor ifjú feleségével meghívott a nyaralójába (lakóház volt ez inkább, ám ők csak nyaranta éltek benne), hogy amikor Bécsbe került, igazából a sakk lett a legfőbb jövedelmi forrása. Írásból, könyvekből nem lehetett meggazdagodni – sakkból lehetett, játszották bár a partikat parkokban vagy kávéházakban. Fogadásokról beszélt, egyre emelkedő összegekről – emigráns múltja meghatározó tétjeiről. Tegnap jelene pedig? Bár többször be-benézett az alkotóházba, nem rémlik, hogy bárkivel is leült volna játszani. Holott legendák keringtek itt is végeérhetetlen csatározásokról, Bella István (akivel, Isten ne vegye bűnömül, nem szívesen játszottam) meghökkenítő megnyitásairól, az egy időben szintén szigligeti lakos, Temesi Ferenc lerohanó stílusáról, támadásairól, Kiss Benedek pozíciós harcáról, megfontolt apró lépéseiről. Utóbbiak táblájának még a közelébe sem kerültem – mondhatnám úgy is, még a közelébe sem hívtak.

De sokáig nem hívtak mind ez ideig utolsó játszótársam – ellenfelemmé lett partnerem? -, Tamás Menyhért sem, akivel több nyáron át úgy kaptattunk-baktattunk strandra le és strandról fel, gyalog a gyerekekkel, hogy nem derült ki: szeret is, tud is sakkozni. Nem szenvedélyes, izgága, hanem inkább visszafogott, már-már mélabúsan töprengő játékos; nem az a fajta, aki percenként kérdezi, mikor ütünk már. Nem sakk-függő tehát. Meccs közben neki sem szokása beszélni, „dumálni” – noha számtalan érdekes esetet és filológiai-bibliográfiai tényt őrzött meg megbízható s pontos emlékezete. Főleg abból az időből, amikor a *Népszava* szombati mellékleténél, a Szép Szónál dolgozott – ám hiába biztattam akár a boros flaskák mellett is, hogy verje gépbe (azaz írja meg) irodalomtörténetileg izgalmas, korjellemző élményeit. Mindeddig nem verte, nem írta. Titokban talán neki kezdhetett...

Ha nem is úgy, mint én ennek az emlékezésfélének, amelynek képernyőre billentyűzése Kósa Csaba érdeme – már ha egyáltalán érdemes volt bíbelődnöm „sportpályafutásommal”, az eredményekkel, az ellenfeleimmel. Ez esetleg még kiderülhet, az azonban már sohasem, hogy Kósa főszerkesztő úrral hogyan is állunk meccsileg. Ő nyert többet vagy én? – tanulságnak sem komoly, hogy annó dacumál poharak helyett a bábukra kellett volna inkább (ködös) tekintettel lenni.

Mindenesetre mára már, nyugdíjasként, nincsenek szerkesztőségi bulik, nincs csapatbajnokság. Néha felbukkan egy régi ismerős a Betű SE-ből, s hív, menjek kedd vagy szerda esténként a közeli sörözőbe, kis tétre játszanak, kétszáz forint egy parti, nyerhetnék, ahogy a partnereket ismeri, egy-egy alkalommal úgy kétezer körül. Néha kibicből játékos leszek, mint tavalyelőtt Párizsban, a Luxembourg-kertben, ahol talán már megsajnálta egy velem korú, a táblát a nylonszatyrában lógató férfiú, s egy asztalra kirakva a bábukat, intett, üljek vele szembe. Ugyanazt a felállást és cseleket erőltette mind a négy partiban – visszaéltem a vendégjoggal, nem kegyelmeztem neki. Mint ahogy nekem sem kegyelmez állandó partnerem, a GNU Chess (ha nem volnék sakk-függő, messze elkerülném!), pedig mindössze öt másodpercnyi időt engedélyezek neki (is) egy-egy lépésre, s a nyitó lépése megtételekor is (mindig sötéttel kénytelen játszani) addig nyaggatom-nyomogatom, míg az e4-emre nem e6-tal válaszol. Muszáj neki – s mégis aránytalanul többször nyer, mint veszít. Talán azért is, mert a feladás „programját” mint olyat nem ismeri – lehet őt vezérem s neki csak a királya, lépdél csak, lépdél, egészen a mattig. Így idézi emlékezetembe egyik-másik régi játszótársamat. Nem Perge Mikire gondolok. Hozzá nem egy stílus, viselkedésforma élménye kötődik, hanem a sakkozás maga. A gyermekkorral. És a szülőfalummal.

Bertha Bulcsu egy falusi futballpályán